

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА
ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ІМЕНІ В. М. КОРЕЦЬКОГО НАН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“ІНСТИТУТ ІНФОРМАЦІЇ, БЕЗПЕКИ І ПРАВА НАПРН УКРАЇНИ”
ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ “ФЕМІДА”
ЦЕНТР ПРАВОВОЇ ОСВІТИ І НАУКИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР ПРАВ І БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ
В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ
ІНФОРМАЦІЙНО-ПРОСВІТНИЦЬКИЙ ЦЕНТР З ПРАВ ЛЮДИНИ

МІНІСТЕРСТВО
ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

СІМНАДЦЯТІ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ **Правничо-політичні цінності як фактор** **демократичного розвитку України**

Матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції

24-25 листопада 2022 р.

КИЇВ

Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова

2023

Редакційна колегія:

- Андрущенко В. П.** ректор НПУ імені М. П. Драгоманова, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*співголова Редакційної колегії*);
- Шемшученко Ю. С.** радник при дирекції Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, академік НАН України, академік НАПрН України заслужений діяч науки і техніки України, професор (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Андрусишин Б. І.** завідувач кафедри теорії та історії держави і права, керівник Навчально-наукового центру прав і безпеки людини в інформаційному суспільстві, академік Української академії історичних наук, академік АН ВШ України, академік Української академії політичних наук, доктор історичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Скрипнюк О. В.** директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений юрист України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Пилипчук В. Г.** директор Державно-наукової установи “Інститут інформації, безпеки і права НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, заслужений діяч науки і техніки України (*заступник голови Редакційної колегії*);
- Бучма О. В.** вчений секретар щорічної міжнародної наукової конференції “Юридичні читання”, член правління ГО “Феміда”, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент (*вчений секретар*);
- Пархоменко Н. М.** завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заслужений юрист України;
- Бабкіна О. В.** завідувач кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор політичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Вернидуб Р. М.** проректор з навчально-методичної роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор філософських наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Карнаух А. А.** заступник декана з наукової та виховної роботи соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат політичних наук, доцент;
- Лавриненко В. Г.** проректор з міжнародних зв’язків НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор;
- Встрів І. Г.,** проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних факультетів НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Гамула І. А.,** проректор з перспективного розвитку та інфраструктури університету, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Корець М. С.,** проректор із науково-педагогічної та адміністративно-господарчої роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри загально-технічних дисциплін, доктор педагогічних наук, професор, заслужений працівник освіти України;
- Торбін Г. М.,** проректор з наукової роботи НПУ імені М. П. Драгоманова, професор кафедри математичного аналізу та диференціальних рівнянь, доктор фізико-математичних наук, професор;
- Оніщенко Н. М.,** заступник директора з наукової роботи Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік НАПрН України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;
- Євтух В. Б.,** декан соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України, заслужений діяч науки і техніки України;
- Огірко Р. С.,** професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент;
- Стеценко В. Ю.** завідувач кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін НПУ імені М. П. Драгоманова, доктор юридичних наук, професор;
- Токарчук О. В.** доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, керівник інформаційно-просвітницького центру з прав людини;
- Шитий С. І.,** модератор сайту соціально-правового факультету НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент.

Ч 75 СІМНАДЦЯТИ ЮРИДИЧНІ ЧИТАННЯ. Правничо-політичні цінності як фактор демократичного розвитку України : матеріали міжнародної наукової онлайн-конференції, 24-25 листопада 2022 року / ред. кол. : В. П. Андрущенко, Б. І. Андрусишин, Ю. С. Шемшученко та ін. – Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2023. – 142 с.

У збірнику вміщені матеріали, в яких розглядаються актуальні проблеми наукових досліджень викладачів, докторантів, аспірантів, студентів закладів освіти та наукових установ України та зарубіжжя, які працюють у галузі юридичних, політичних наук тощо.

списків”, оскільки дав можливість значній частині кандидатів подолати бар’єр у 25% від квоти та підвищити свій рейтинг у партійному списку [4].

Отже, поєднання таких чинників, як наявність стабільної підтримки у політичній партії та високий рівень обізнаності і свідомості громадян, які реалізували право проголосувати за конкретного кандидата, забезпечило більш високий рівень відкритості окружних партійних списків та зробило реальним вплив виборців на черговість кандидатів, визначену керівництвом партії.

Література:

1. Виборчий Кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text> (дата звернення 12.08.2021).
2. Сприйняття виборцями різних типів виборчих бюлетенів для покращення виборчого процесу. Опора. 23 вересня 2021. URL: <http://surl.li/ceckf> (дата звернення 25.10.2021).
3. Авксентьев А. “Напіввідкриті” чи “напівзакриті” списки: як спрацювала система на місцевих виборах – 2020. Аналітичний центр “Обсерваторія демократії”. URL: <https://od.org.ua> (дата звернення 22.10.2021).
4. Нормативно-правове забезпечення та управління виборчим процесом – оцінка ефективності та рекомендації (за підсумками виборчої кампанії-2020). / І. А. Павленко та ін. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/vyborchy-process.pdf> (дата звернення 20.10.2021).

Р. С. Огірко,
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії та історії держави і права
НПУ імені М. П. Драгоманова
(м. Київ)

ДЛЯ ЧОГО ЮРИСТУ В ЧАС ВІЙНИ ВИВЧАТИ ФІЛОСОФІЮ ПРАВА?

Запитуючи це, розрізняємо питання чому? (це про минуле, про причини: навчальні плани, компетентності тощо) і питання для чого? (це запит про майбутнє, бачення його проєкції і осмислення).

Очевидно, коли б’ють гармати, мовчать не тільки музи, а й перестає бути чинним право як фундаментальний вимір людського буття перед лицем десятків тисяч насильницьких смертей і неймовірних руйнувань матеріальних і культурних надбань народу.

В таких умовах вивчати філософію права по лекалах і в тонусі мирного часу психологічно важко, а педагогічно-непродуктивно.

Війна також виявляє і поглиблює скриті суспільні кризи, зокрема, тої, що стосується західної традиції права [3, 13, 16-17, 47]. І тут в контексті нашої теми зразу виникає питання чи не є свідченням кризи те, як сукупна Євро-Атлантична спільнота допустила відкритий неспровокований напад Росії на Україну і залишила Україну самотньою перед другою армією світу, яка наступала на країну одночасно на п'ятьох напрямках?

Зрозуміло, що першопричини цієї чергової геноцидної російсько-української війни прямо не обумовлені станом державно-правових систем країн Європи та Америки і їх стосунками з Росією. Вони мають глибокі онтологічні і екзистенційні причини відносин України з Московією, історія розв'язання яких триває вже більше восьмиста років. Але США і об'єднана Європа мають повну, більше того, – кратну перевагу в усіх аспектах можливості зупинення війни – військової, економічної, технологічної, фінансової і т.п. у порівнянні з агресором, але чомусь не зупинили його. Тому, цілком обґрунтовано орієнтуючись на європейську цивілізаційну спільноту, Україна має бачити і враховувати реальний стан всієї сукупності цивілізаційних проблем, пробуючи знайти відповідь на вище поставлене питання.

У цьому випадку мова йде про філософсько-правовий вимір і логічний розвиток європейської правової традиції, зокрема, про її історію періоду Нового часу і Просвітництва.

Європейська правова традиція формувалася і функціонує більше, ніж дві з половиною тисячі років, як унікальний комплекс нових ідей, концептів, правових принципів, норм й інститутів та відповідної практики їх реалізації. На відміну від інших типів права Європейське право пройшло у своєму розвитку низку чітко окреслених історичних етапів, дуже відмінних не тільки правовим змістом, але навіть світоглядною орієнтацією. Але при цьому ця система залишалася напрочуд цілісною і функціональною як один цивілізаційний феномен. Ця наскрізь змістовна і смислова правова єдність є наслідком встановлення, послідовного осмислення і розвитку онтологічного, аксіологічного і антропологічного критеріїв належного в праві, що в своїй основі складає концепт природнього права – головного легітимаційного фактору європейської правової традиції на всіх етапах її розвитку. Іншою її підвалиною є кристалізація, становлення і розвиток феномену людської особистості як суб'єкта права, а пізніше, учасника політичної спільноти таких особистостей, які одночасно становлять громадянську спільноту, сукупність власників, суб'єктів договорів тощо.

Зрозуміло, що ця тема потребує окремого наукового дослідження. Тому тут лише позначимо, як у період Нового часу і далі у час Просвітництва була розірвана ця цілісність правової традиції, зокрема, також і її легітимаційного

обґрунтування – концепту природнього права, що у різних історичних періодах поповнювався новими, в тому числі і світоглядними імплікаціями в осмисленні і рішенні правових проблем, і як стався її принциповий злам.

Одна з ключових основ істинного формування і чинності права – природа людини, розуміння якої поступово складалася, починаючи з стародавньої грецької античності через римське право, християнське Середньовіччя в контексті відповідних світоглядних умов раптово, в один короткий період стала розумітися дуже обмежено, скажімо, людина – суб’єкт речових прав, Людину як абстрактну особу наділено природними правами у всій повноті їх видів і об’ємів, здобутих шляхом тяжкого дозрівання людини до їх змісту на вище названих етапах правової традиції.

Глянемо, який образ права висновується із взаємин таких індивідів із державою.

Так, наприклад, Томас Гоббс і Ж.-Ж. Руссо, відрізняючись у баченні джерел і природи суверенної влади держави, однаково розуміють природу людини як розумного егоїста, що не має в собі домінуючого морального (внутрішнього) критерію самоцінності і тому не може протистояти державі, а підпадає під опіку і залежність від неї. Такі індивіди не можуть бути бутійною основою права як фундаментального виміру людського існування.

І. Кант єдиний із грона видатних мислителів кінця 18 ст. пропонує інший концепт людини у її стосунку до держави, розуміючи людину не як розумного егоїста, а як моральну істоту, здатну бути “паном собі самому”. Саме такий зміст автономності людини, що хоче жити відповідно до морального категоричного імперативу, стає за Кантом критерієм правомірних рішень влади і зумовлює визначення права як безумовної цінності, як щодо відношення його до держави, так і щодо людини.

Але європейський політико-правовий розвиток пішов у напрямку, який запропонував і обґрунтував Джон Локк – батько європейського лібералізму.

“Людина народжується з правом на повну свободу й на безконтрольне користування всіма правами та привілеями закону природи” [1, 174]. Джон Локк вважав, що першочерговою і головною метою уряду є збереження власності людей. Держава повинна дбати про захист права власності як інституту досягнення індивідами власного гідного життя [1, 195-196]. За Дж. Локком закон скеровує вільного і розумного дієвця (людину) в напрямку його власних інтересів [1, 159].

Ці положення були покладені в основу правового світогляду європейського лібералізму, визначальні риси якого для обґрунтування вимагають нового концепту легітимації демократичної держави, а саме, – інституту прав людини, оскільки за Дж. Локком влада суверена не є

необмеженою, її повноваження не поширюються на невід'ємні природні права індивідів.

Утвердження ліберального правового світогляду з його педалюванням прав і свобод людини значно зменшили легітимаційне значення природнього права у правовій доктрині. Натомість зросло легітимаційне значення концепту природніх прав людини. Але в науковій літературі слушно зауважується, що при зміні людиною морально-етичних цілей свого існування і самореалізації, на які людина спрямовує свою енергію, також і позитивне законодавство перетворюється лише на інструмент, який, як і кожен інструмент, корисний в аспекті “для чого, заради чого”. В такому випадку права людини втрачають свій характер загального легітимування держави і права і перетворюються лише на засіб, що породжує легітимаційну кризу сучасного права [2, 264].

Більше ніж дві з половиною тисячі років Європейська правова традиція розвивалась на основі концепту поєднання ідеї загального добра, людяності і справедливості, людської гідності, свободи тощо із відповідними правами і свободами людини, а більш ніж півтори тисячі років функціонувала також на основі християнської релігії, що обумовило головний зміст Європейського права. Ліберальний концепт право – розуміння “прихованим чином ґрунтується на християнському фундаменті. Ця доктрина легітимувала себе за допомогою боротьби з християнськими ідеями і концептами. Іронія полягає в тому, що гіпотетична остаточна перемога над християнською традицією неминуче призведе до загибелі ліберальний проект” [2, 265].

Сьогодні індивідуальне людське “я” зайняло в людині місце цих онтологічних духовних цінностей, морально етичних принципів та смислів і там зумовлює людські страхи за своє життя і комфортне існування, відповідно впливаючи на суспільні настрої і політичні рішення. В широкому розумінні це і є причиною боягузливої реакції еліти Євро-Атлантичної цивілізації на війну в Україні.

Висновок: в науковій літературі на Заході з восьмидесятих років двадцятого століття розпочалося осмислення і критика правового світогляду європейського лібералізму (А. Макінтайр, Майкл Сендел й інші), а в Україні – після помаранчевої революції (А. О. Баумейстер, С. Дацюк та інші). Тому на відміну від традиційної апології готових класичних формул класиків лібералізму, сьогодні у філософсько-правових викладах починає застосовуватися критичний і проблемний підходи. Мужній спротив українського народу і його збройних сил агресії Росії вперше після 1945 року створює реальні практичні основи для зміни морально-етичного вектору розвитку Євро-Антлантичної цивілізації в напрямку відновлення на цій основі її єдності.

Література :

1. Лок Дж. Два трактати про врядування / переклад з англ. О. Терех і Р. Димирець. К. : Основи, 2001.
2. Баумейстер О. Філософія права : навчальний посібник. К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2010.
3. Берман Г. Дж. Западная традиция права: эпоха формирования / пер. с англ. 2-е изд. М. : Изд-во МГУ, 1998.

*Сімутіна Я. В.,
старший науковий співробітник, доктор юридичних наук,
провідний науковий співробітник відділу проблем цивільного,
трудового та підприємницького права
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
НАН України;*

*Глуценко М. П.,
Головне управління Держпраці у Київській області,
аспірант кафедри правознавства
та галузевих юридичних дисциплін*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА ЗАХИСТ У ВИПАДКУ ПРИЗУПИНЕННЯ ДІЇ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

Поняття “призупинення дії трудового договору” офіційно з’явилося у законодавстві з ухваленням Закону України “Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану” від 15 березня 2022 року № 2136-IX, у частині першій статті 13 якого воно визначене як тимчасове припинення роботодавцем забезпечення працівника роботою і тимчасове припинення працівником виконання роботи за укладеним трудовим договором у зв’язку із збройною агресією проти України, що виключає можливість обох сторін трудових відносин виконувати обов’язки, передбачені трудовим договором.

При цьому, в науці трудового права питання призупинення трудових правовідносин досліджуються та обговорюються вже досить тривалий час. Вчені неодноразово звертали увагу на необхідність належного правового врегулювання ситуацій, в яких працівник тимчасово увільняється від виконання своїх трудових обов’язків, а роботодавець відповідно – від обов’язків надавати роботу та забезпечувати умови праці без припинення при цьому трудових правовідносин. Водночас у Кодексі законів про працю України міститься кілька норм, які фактично таке призупинення регламентують, але не називаються цим терміном. Вони кореспондують